

Bevezető

Jelen kötettel a „*Tudás és társadalom kommunikációja*” című kutatási program keretében 2006-ban rendezett szemináriumsorozat tanulmányait tartja kezében a tisztelt olvasó. A szemináriumsorozat az NKFP Jedlik Ányos-pályázat támogatásával zajló a „*Tudás és társadalom kommunikációja – a tudományos kutatás és a technológiai fejlesztés társadalmi jelenléte*” című kutatási program rendezvényeként szerveződött. A projekt közvetlen célja, hogy feldolgozza a magyar tudományos élet két nagysikerű programja, a World Science Forum (WSF) – Budapest és a Mindentudás Egyeteme szakmai munkái során szerzett tapasztalatokat, továbbfejlessze a tudománykommunikáció elméleti és gyakorlati fejleményeit, megerősítse a kutatás-fejlesztés társadalmi pozícióját, s alternatívát kínáljon a kutatószervezetek és a tudásközpontok számára. Mindezekhez a nemzetközi tudományos életben is releváns tudományszociológiai, -filozófiai, tudomány szervezeti és a K+F politikához szempontokat kínáló elméleti kutatásokat indítottunk. A munka négy tematikus blokkban folyik, ezek a következők: *Tudomány a médiában*, *Tudás és társadalom: felelősség, etika, befektetés a jövőbe*, *Public Engagement of Science and Technologie*, *Tudománykommunikációs készségfejlesztés*.

A tanulmányokat kiegészítik a „*Tudománykommunikáció – kívül az elefántcsonttoronyon és túl a tudományos újságíráson*” című nemzetközi konferencia és workshop magyar nyelvű előadásai, amelyek a hazai média és a tudomány kommunikációjának aktuális kérdéseire fókuszálnak. A tudománykommunikációt összegző, s egyben új kutatási és cselekvési irányokat bemutató rendezvényt 2006. november 26–27-én az Akadémia székházában és a Jövő Háza Teátrumában a média és a tudomány reprezentánsainak részvételével, a tudománykommunikáció művelői és elméleti szakemberei számára a Magyar Tudományos Akadémiával és a Mindentudás Egyeteme Kht.-val közösen a Tudástársadalom Alapítvány szervezte. A konferencia egyben a „*Tudás és társadalom kommunikációja – a tudományos kutatás és technológiai fejlesztés társadalmi jelenléte*” kutatási és kommunikációs program záró rendezvénye volt. A konferencia keretében bemutatandó egyéves kutatási program egyik

legfontosabb eredménye és üzenete, hogy a hatékony tudománykommunikációhoz ki kell lépni a tudományos intézmények és a tudományos újságírás hagyományos keretei közül. Ezért kifejezetten a médiaipar és a tudomány azon reprezentánsait kértük fel közreműködésre, akik – kívülről – találkoznak a tudományközvetítés kezdeményezéseivel. Vendégül láttuk az európai tudománykommunikáció gyakorlati szakembereit és elméleti kutatóit. Számukra bemutattuk a magyar best practice-ek tanulságait, illetve konzultációs segítségüket igénybe véve beépítettük javaslataikat a hazai fejlesztésekbe.

Mivel az elmúlt három évtizedben a fejlett világ kutatás-fejlesztési intézményrendszerét, finanszírozását, tudománypolitikáját, egyes kutatási programjait meghatározta a tudományos–technológiai tevékenység és a társadalom kapcsolatát szisztematikusan feldolgozó elméleti munka, a „*Tudás és társadalom kommunikációja*” kutatási program első lépésként a Mindentudás Egyeteme előadások elemzésén keresztül a kutatás-fejlesztés eredményeinek társadalmi környezetét tárja fel. Rekonstruálja a médiában közvetített tudás jellegzetességeit a tudás médiapozícióinak erősítése érdekében. Eközben élénk szakmai diskurzus alakult ki, amelyhez az eredményeket hasznosító (tudomány)politikai kezdeményezéssorozat társult. Ennek eredményeképpen a *Public Understanding of Science*, majd a *Public Engagement of Science and Technologie* a kutatásszervezetek és a tudásközpontok számára is kiemelten fontossá vált. Megválaszolatlan vagy erősen vitatott kérdések merültek fel a tudomány mindennapi működését illetően, s épültek be a meta-tudományos reflexióba.

A program kiemelten vizsgálja a média által közvetített tudás naprakészségét, prezentációs jellegét, használhatóságát, elméleti mélységét, a dilemmák megjelenítésének módját, az egyes tudományterületek statikusságát, az interdiszciplinaritás érvényesülését, a megjelenített tudománykép jellegzetességeit. Összevetjük a legfrissebb nemzetközi tudományszociológiai és technológiapolitikai szakanyagokat a *Tudomány és közvélemény* empirikus kutatás és a Mindentudás Egyeteme előadások kvantitatív és kvalitatív elemzéseivel, valamint a program média-elemzésével. A média elemzés során felmérések készülnek többek között az egyes tudományterületek népszerűségéről, a népszerűség és a tudományterület médiában való megjelenítésének összefüggéseiről, figyelembe véve a nemzetközi tapasztalatokat.

Az elemzések a magyarországi tudás-brand erősödését célozzák, ennek összetevői: javul a társadalom innovációs érzékenysége, növekszik a tudáson alapuló gazdasági tevékenység tekintélye, a technológiai fejlesztésekről zajló tudós–laikus párbeszéd kezelhetőbbé teszi a közvélemény anti-technicista agyáit, a természettudományos és műszaki tudás kulturális jelenségként történő népszerűsítése felkelti a továbbtanulási érdeklődést ezen területek iránt.

A munka részeként a projekt alapkutatási jellegű tudományszociológiai, társadalomkutatási és kommunikációfilozófiai eredményei alapján a közeljövőben kommunikációs szolgáltatások valósulnak meg a magyarországi tudás-központok számára.

A Mindentudás Egyeteme előadások elemzéseivel hozzá kívánunk járulni a „tudomány és társadalom” tematika érvényesítéséhez a magyarországi tudományos életben, ami által lehetővé válik a Mindentudás Egyeteme keretében a tudomány és laikusok párbeszédére alkalmas keretek működtetése, az innováció best practice-inek bemutatására alkalmas, médiaképes kezdeményezések indítása, science infotainment termékek kifejlesztése a hazai és nemzetközi média számára (DVD, TV, multimédiás fejlesztések).

2006-ban a kutatások szisztematikus kiterjesztése révén megkezdjük a kutatás-fejlesztés társadalmi és etikai következményeiről, szempontjairól szóló nemzetközi diskurzus feltárását a WSF Budapest gondolatkörében.

A projekt szakmai előzménye, a megkezdett kutatási és kommunikációs programok összegzése és elméleti feldolgozása képezte a „WSF Budapest, Tudás, etika és felelősség” kutatási program előmunkálatait. A „WSF Budapest, Tudás, etika és felelősség” kutatási program tartalmazta a kutatói megközelítés – politikusi megközelítés, a részvételre képzés (Capacity building) és megvalósítás, az üzleti világ felőli megközelítés, a környezet jövője, a jövő generációi oktatása vizsgálatát, megvitatását.

Ennek eredményeképpen szakmai tanulmányok készülnek az alábbi témakörökben: Miből áll a kutató felelősségvállalása a saját kutatási eredményei kapcsán? Milyen mértékű legyen a verseny a kutatói szférában, milyen fókusz legyen minden kutatási eredmény nyilvános? A döntéshozókkal szemben egyenrangú vagy alárendelt a kutató? Milyen módon irányíthatja vagy befolyásolhatja az ipar a kutatást? Kinek a felelőssége a részvételre képzés? Kik profitálnak belőle? „Adj nekik halat, vagy tanítsd meg őket halászni?” Az ipari kutatás válik a 21. század kutatásának motorjává? Hosszú- és rövidtávú

haszon és megtérülés a profitorientált/alkalmazott/ipari kutatás és az alapkutatás esetében. Milyen szerep jut a médianak a tudás hozzáférhető tételében és annak alkalmazásában? A tudásszakadék csökkentése szegény és gazdag között? Agyelszívás: a tudástermelők mobilitása és annak következményei a 21. században? Milyen módon profitálhat a fejlődő világ a 21. század globális tudásából? Dilemma vagy kötelesség: a környezetért vállalt felelősség hogyan oszlik meg a kutatók, a politikusok és az ipar között? A kutatási modellek meg tudják-e jósolni a természetes és társadalmi környezetet, és ha igen, mit kezdünk az előrejelzésekkel? A kutatók felelőssége a jövő kutatógenerációival szemben. Etikai maxima vagy fájdalmas luxus a tudás megosztása? A nők helyzete a tudástársadalomban: örökzöld vagy új dimenziók? A modern medicina tudományos, s a klinikumban alkalmazott eredményei, a biotechnológiának a gyógyászatban megvalósított vívmányai hogyan befolyásolják az emberről kialakított képet? Hogyan módosul az egészség-betegség modell? S megfordítva, hogyan befolyásolják a társadalmi folyamatok az orvostudományi kutatást, a biotechnológiai fejlesztéseket? Egy-egy mintaértékűnek tekinthető területen (asszisztált reprodukciós technikák, szerv-transzplantáció, genomika) a tudomány és a társadalom kölcsönhatásai. A gazdasági érdekek milyen módon hatnak a tudományos ismeretszerzés, a biotechnológiai fejlesztés folyamataira?

A 2007-ben megrendezendő „WSF Budapest, Befektetés a tudásba, befektetés a jövőbe” című konferencia kapcsán előkészítő tanulmányok készülnek a gazdaság- és tudományfinanszírozás kapcsolatának elméleti és etikai kérdései, a tudományelméleti reflexiók és a tudománypolitikai döntéshozatal, az ismeretátadás, mint kulturális és gazdasági tényező témakörökben. A tanulmányok tartalmazzák a nemzetközi elméleti szakirodalom feldolgozását.

A „tudomány és társadalom” tematika magyarországi tudományos életben történő érvényesítése céljából a *Public Engagement of Science and Technologie* nemzetközi fejleményeinek feldolgozásával hasonló jellegű magyarországi programokat indítunk. Ezek a programok szervesen kapcsolódnak a tudománykommunikáció nemzetközi trendjeihez. Céljuk a technológiai és alapkutatási tevékenységek társadalmi kommunikációját erősítő szolgáltatások kifejlesztése, a laikusok bevonása a tudományos élet közvetlen társadalmi megvitatásába.

Úgynevezett mini projektek keretében fórumokat szervezünk különféle témakörökben (humánogenetika, energiagazdálkodás, vallás és tudomány kapcsolata, stb.) szakemberek és laikusok közös részvételével. Megjelenítjük az egyes gazdasági csoportoknak a tudományos élettel kapcsolatos állásfoglalásait. Bevonjuk a diskurzusba az ezeket kiegészítő politikai állásfoglalások képviselőit. A tudománypolitikai stratégiákhoz kommunikációs és társadalmi kapcsolatokra vonatkozó koncepciókat alakítunk ki.

A létrejövő társadalmi diskurzusnak széles körű publicitást biztosítunk, minden egyes témához külön-külön is internetes fórumot kapcsolva. A beszélgetések tapasztalatait a sajtóban és kötetekben egyaránt folyamatosan publikáljuk. A PEST-projekteket televíziós műsorokon keresztül mutatjuk be.

A „*Tudás és társadalom kommunikációja*” program újdonságértékét a kommunikációs és mediális szempontok alkalmazása és reflektálása adja a hagyományos tudománySZOCIOLÓGIAI és -filozófiai, valamint kutatás-szervezeti vizsgálatokra. A kutatások eredményeit ezért felhasználjuk a magyar kutatás-fejlesztési szféra társadalmi érzékenységének és kapcsolatainak erősítéséhez, a tudomány oktatásában a tudománykommunikáció szerepének növeléséhez. Ennek kapcsán új képzési programokat támogató oktatási segédanyagokat és tudománykommunikációs interaktív szolgáltatásokat fejlesztünk ki. Módszertani előtanulmányok készülnek a tudománykommunikációt is integráló oktatás kialakítására vonatkozóan. Ezeket a szervezeti adottságokat feltáró szociológiai kutatások egészítik ki. A Tudástársadalom Alapítvány oktatási segédanyagok összeállítását kezdeményezi az ELTE – MTA – Mindentudás Egyeteme közös indítású posztgraduális és graduális tudományos kommunikációs képzés számára. A program ezen keresztül hozzájárul a kutatási és technológiafejlesztési közösségi ráfordítások társadalmi támogatottságának javításához, a fiatal kutatók alkalmazásával a témakör tudományos műhelyének megszilárdításához, a témakör oktatásba való beemelésével a magyar tudomány társadalmi presztízsének hosszú távú növekedéséhez, a magyar tudomány ösztársadalmi professzionális megvitatásának kialakításához.

A „*Tudás és társadalom kommunikációja*” program a döntési mechanizmusokba beépülve a magyar tudomány pozíciójának megerősödést eredményezi.

